

ระบบเกษตรอินทรีย์ในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียง:
กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์
ในเขตลุ่มน้ำแม่มิ จังหวัดเชียงใหม่

Organic Farming System in the Context of Sufficiency
Economy: Case Study of Organic Farmers in Mae Rim
Watershed, Chiang Mai Province

ตะวัน ห่างสูงเนิน^{1/, 2/} พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์^{2/} อวรรณ์ โอภาสพัฒนกิจ^{2/} และ รุจ ศิริสุนญลักษ์^{2/}
Tawan Hangsoongnem^{1/, 2/}, Pongsak Angkasith^{2/}, Avorn Opatpatanakit^{2/} and Ruth Sirisunyluck^{2/}

Abstract: This research aims to examine the salient features in organic farming systems of farmers in Mae Rim watershed in the aspects of farm management, the underpinning factors bringing about the change from agrochemicals dependent farming to organic one, the implication of organic farming practices on the farmers' conduct in everyday life in adherence to the sufficiency economy philosophy, and to establish the frame for hypothetical constructs to explain why certain farmers pursuing organic agriculture in Mae Rim watershed upheld the sufficiency economy principles in their way of life.

The population in this investigation was 112 organic farmers recorded by the local organic farming promotion network in Mae Rim watershed areas. The research findings revealed Mae Rim watershed to be the main organic farming area in Chiang Mai Province covering 692.28 rai or 1.04% of the total agricultural land in the watershed. The organic farming system management here took two forms: integrated farming and mono-cropping. The practices of organic farming appeared to have crucial implication for the conduct of life by the farmers to follow the sufficiency economy approach, as manifested by the high attainments of sufficiency in spiritual, social, economic, environmental, and technological terms because of the inherent self-reliant food security and input supply features of organic farming. Although the findings from economic data suggested that farmers earned not much above the necessary expenditure level, most farmers were still confident that they could make their living from organic farming systems. This is because the present investigator adopted the self-reliance capability as the criteria to analyze the sufficiency extent of local farmers.

^{1/} ศูนย์การศึกษาและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ อ.แม่มิ จ.เชียงใหม่ 50180

^{1/} Education and Development Center for Agricultural Organic, Mae Rim, Chiang Mai 50180, Thailand

^{2/} ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50200

^{2/} Department of Agricultural Economics and Agricultural Extension, Faculty of Agriculture, Chiang Mai University 50200, Thailand

The reasons for farmers to adopt the royal remark on sufficiency economy conducts and practices were first and foremost their faith in His Majesty the King, and then their belief in the potential of sufficiency economy approach to help them save production costs and daily life consumption expenditure. The primary factors enabling farmers to decide with ease to lead their life along the sufficiency economy path included the well settled economic condition of the farmer, the family unity, and the locations of farming area and water resource. Meanwhile the factors hindering one to follow the sufficiency economy guidelines were indebtedness, poverty, the lack of cooperation from family members, and the farmer's personal behavior.

Keywords: Sufficiency economy, organic farming, Mae Rim watershed

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำแมริม ด้านการบริหารจัดการฟาร์ม ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากเกษตรเคมีสู่เกษตรอินทรีย์ และศึกษาผลของการปฏิบัติตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจนกำหนดกรอบคำอธิบายเชิงทฤษฎีเพื่ออธิบายการมีวิถีที่พอเพียงของเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแมริม ประชากรที่ใช้ในการศึกษามีจำนวนทั้งสิ้น 112 คน จากข้อมูลของเครือข่ายที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่าลุ่มน้ำแมริมเป็นลุ่มน้ำที่มีการทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์แหล่งใหญ่ ของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีพื้นที่เกษตรอินทรีย์รวมประมาณ 692.28 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.04 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งลุ่มน้ำ มีรูปแบบการจัดการฟาร์ม 2 รูปแบบ คือเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรเชิงเดี่ยว นอกจากนี้ยังพบว่าการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรมีผลอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรที่ผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ในประเด็นต่าง ๆ อาทิ ความพอเพียงด้านจิตใจ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีในระดับที่สูง ทั้งนี้เพราะเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านอาหาร และปัจจัยการผลิต ถึงแม้ข้อมูลด้านเศรษฐกิจที่ค้นพบ จะระบุว่าเกษตรกรจะมีรายรับที่ต่ำกว่ารายจ่ายไม่มากนักก็ตาม แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงเชื่อมั่นว่าระบบเกษตรอินทรีย์จะทำให้อยู่รอดได้ ทั้งนี้เนื่องจากหลักในการวิเคราะห์ความพอเพียงของเกษตรกรในพื้นที่ผู้วิจัยได้ใช้หลักความสามารถในการพึ่งตนเอง เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรที่ยอมรับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติพบว่าส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อและศรัทธาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงลงมาเกษตรกรเชื่อว่าแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยให้สามารถลดรายจ่ายในด้านปัจจัยการผลิต และปัจจัยในการดำรงชีวิตประจำวันได้ โดยมีปัจจัยเอื้อที่ทำให้เกษตรกรสามารถตัดสินใจในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญ อาทิ ความพร้อมด้านฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกร ความสมัครใจในครอบครัว ที่ตั้งฟาร์มและแหล่งน้ำ ส่วนประเด็นที่เป็นอุปสรรค คือเรื่องภาระหนี้สิน ความยากจน ความร่วมมือของคนในครอบครัว และนิสัยส่วนตัวของเกษตรกร

คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรอินทรีย์ ลุ่มน้ำแมริม

คำนำ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญตามหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชในพุทธศตวรรษที่ 18 แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของภูมิภาคนี้บอกให้เราทราบว่าแผ่นดินขวานทองของไทย

เป็นดินแดนที่ถือเป็นแหล่งทรัพยากรตลอดจนเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางพันธุกรรมของภูมิภาค ความอุดมสมบูรณ์เหล่านั้นไม่ได้มาจากการพึ่งพาสารเคมีหรือปุ๋ยเคมีใด ๆ (แผนยุทธศาสตร์แผนพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ 1, 2551) ทั้งนี้เพราะศักยภาพและความได้เปรียบทั้งทางด้านพื้นที่ภูมิประเทศ อุณหภูมิ และ

ทรัพยากรต่าง ๆ ระบบเกษตรกรรมของประเทศไทยเป็นระบบการผลิตที่พึ่งพิงธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีความเหมือนหรือแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิสังคม ต่อมาเนื่องจากกระแสการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตทางการเกษตรของโลกรวมทั้งประเทศไทยทั้งนี้จากการศึกษาเรื่องจากปฏิวัติเขียวสู่พันธุวิศวกรรมประโยชน์และผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมไทยของ วิฑูรย์ (2539) พบว่าประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงเกษตรกรรมของประเทศไทยไปสู่เกษตรแบบปฏิวัติเขียวตั้งแต่ปลาย 2510 เป็นต้นมาโดยการเกษตรกรรมซึ่งมุ่งเน้นการใช้พืชพันธุ์ใหม่ทำให้เกิดการใช้ปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตรรวมทั้งเครื่องจักรกลการเกษตรเป็นจำนวนมากแต่ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สิ่งที่เกิดขึ้นคือเกิดการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตอย่างมากจากระบบการผลิตแบบดั้งเดิมวิถีชีวิตที่พึ่งพิงธรรมชาติเคารพในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติกลายเป็นการผลิตมุ่งเอาชนะธรรมชาติเป็นการเกษตรในรูปเกษตรเชิงเดี่ยวพึ่งพาปัจจัยภายนอกเป็นหลักเน้นผลิตเพื่อขายการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรต่าง ๆ เริ่มขึ้นทั้งด้านเมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยเคมียาปราบศัตรูพืชแม้การปฏิวัติเขียวจะสามารถเพิ่มผลผลิตได้จริงให้ผลตอบแทนสูงแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมความหลากหลายทางชีวภาพที่ลดลงทำให้ความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรลดลงอย่างมากจึงเป็นความจริงที่ประจักษ์อยู่ในปัจจุบัน (ตะวัน, 2546)

การพัฒนาและส่งเสริมการเกษตรภายใต้แนวคิดทุนนิยมได้ผลักดันให้เกษตรกรหันมาลงทุนทางการเกษตรมากขึ้นโดยการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก อาทิ ปุ๋ยเคมี สารเคมีทางการเกษตร เมล็ดพันธุ์ และเครื่องจักรต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยการผลิตเหล่านี้นอกจากมีส่วนดีแล้วยังมีผลกระทบที่ก่อให้เกิดความเสียหายมากมายเช่นกัน อาทิ เกิดการพัฒนาภูมิทัศน์ทางสารเคมีของแมลงศัตรูพืชการทำลายสมดุลของระบบนิเวศ (วิชัย, 2554) เกิดการสะสมสารเคมีในห่วงโซ่ผลผลิตหรือห่วงโซ่อาหารของมนุษย์ซึ่งแน่นอนว่าจะมีผลต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภคและที่สำคัญระบบเกษตรเคมีเป็นสาเหตุหนึ่งในการบั่นทอนความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรทั้งทางด้านอาหารและปัจจัยการ

ผลิต (แผนยุทธศาสตร์แผนพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1, 2551)

หนทางที่จะแก้ปัญหาและนำพาเกษตรกรไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือการผลิตในรูปแบบเกษตรกรรมทางเลือกต่าง ๆ อาทิ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสานและเกษตรทฤษฎีใหม่ที่มีแนวทางการผลิตที่หลากหลายใช้ปัจจัยการผลิตที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดพึ่งพาตนเองในด้านปัจจัยการผลิตและปัจจัยในการดำเนินชีวิตให้มากที่สุดมุ่งเน้นผลิตเพื่อการบริโภคเหลือจึงจำหน่ายในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงสอดคล้องกับแนวพระราชดำริเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของพสกนิกรชาวไทย ทั้งนี้จากการสรุปปัญหา และอุปสรรคของการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ จากแผนพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2551-2554) พบว่าการขยายการผลิตและเพิ่มจำนวนเกษตรกรที่ผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ เป็นไปได้ช้าส่วนหนึ่งเกิดจาก สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินชีวิตประจำวันของเกษตรกร ดังนั้นเพื่อให้การส่งเสริมการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน ควรจะส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ร่วมกับส่งเสริมแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเนื่องจากระบบการผลิตในแนวทางเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตที่มีข้อกำหนดหลายประการที่เกี่ยวกับปัจจัยการผลิตที่สำคัญ อาทิ แหล่งน้ำ พื้นที่ข้างเคียง เป็นต้น ดังนั้นการจะส่งเสริม หรือสนับสนุนระบบการผลิตที่เป็นเกษตรอินทรีย์ การกำหนดเขตการผลิตที่เป็นลุ่มน้ำ จึงเป็นแนวทางที่จะลดข้อจำกัดตามข้อกำหนดตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้ตอบคำถามที่ว่า 1) เหตุใดในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาการขยายแนวพระราชดำริปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในเกษตรกรจึงเป็นไปได้ช้า และ 2) เหตุใดระบบเกษตรอินทรีย์ซึ่งเชื่อว่าจะน่าจะเป็นทางออกที่ดีสำหรับเกษตรกรรายย่อยในสังคมไทย ถึงมีการขยายตัวช้ามากเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ แนวทางที่เชื่อว่าจะมีความสอดคล้องและเอื้อหนุนกันเพราะหลักการ และแนวทางปฏิบัติใกล้เคียงกัน คำถามที่ค้นหาคำตอบในการศึกษาในครั้งนี้

คือระบบเกษตรอินทรีย์มีความสัมพันธ์กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ อย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ในเขตลุ่มน้ำแม่มิม จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ด้านการบริหารทรัพยากร และการจัดการฟาร์มของเกษตรกร ในเขตลุ่มน้ำแม่มิม จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการปฏิบัติตามแนวทางการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณโดยการใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ คือแบบสอบถามส่วนการรวบรวมเชิงคุณภาพอาทิการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ประชุมกลุ่มย่อย (Focus group discussion)

ประชากรในการศึกษาคือเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแม่มิมทั้งหมดโดยวิธีการเลือกประชากรตามจุดมุ่งหมาย (Purposive Sampling) รวมทั้งสิ้นจำนวน 112 คน จาก 14 หมู่บ้านใน 4 ตำบล คือ ตำบลห้วยทราย ตำบลสะลวง อำเภอแม่มิม ตำบลสบเปิง ตำบลสันป่าตอง อำเภอแม่แตง ซึ่งทั้งหมดเป็นประชากรที่จะใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ผลการศึกษาและวิจารณ์

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มน้ำแม่มิมเป็นสาขาที่สำคัญของกลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน มีต้นกำเนิดจากลำน้ำแม่มิม จากยอดดอยเขตหมู่บ้านพระพุทบาทสี่รอย ตำบลสะลวงอำเภอแม่มิม และลำน้ำแม่สาว ที่มีต้นกำเนิดบนยอดดอยบริเวณ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง ไหลมาบรรจบกันบริเวณ บ้านกาดฮาว และบ้านสันป่าตอง รอยต่อระหว่างตำบลสันป่าตอง อำเภอแม่แตง และตำบลสะลวง อำเภอ

แม่มิม ไหลผ่านตำบลสะลวง ตำบลห้วยทราย และตำบลริมเหนือ ลงแม่น้ำปิงบริเวณ บ้านสบริม รวมระยะทางประมาณ 41 กิโลเมตร รวมพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 596.36 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 372,725 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้สลับกับเทือกเขา มีพื้นที่ทางการเกษตรประมาณ 17.8 เปอร์เซ็นต์ หรือประมาณ 66,345 ไร่ กิจกรรมการเกษตรส่วนใหญ่ เกษตรกร ทำนาปลูกข้าว ปลูกถั่วเหลือง ไม้ผล อาทิ ลำไย มะม่วง และพืชผักสวนครัวต่าง ๆ จากการศึกษพบว่าในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่มิม มีเกษตรกรที่ยังอยู่ในระบบเกษตรอินทรีย์รวมทั้งสิ้น 112 คน เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์เป็นระยะเวลาเฉลี่ย 7 ปี 6 เดือน มีขนาดพื้นที่ที่ทำเกษตรอินทรีย์เฉลี่ย 6.19 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ เกษตรอินทรีย์รวมทั้งลุ่มน้ำ 692.28 ไร่ หรือร้อยละ 1.04 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดของลุ่มน้ำ เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งประเทศ 212,995 ไร่ ซึ่งคิดเป็นเพียงร้อยละ 0.17 ของพื้นที่ทำการเกษตรของประเทศทั้งหมด (ข้อมูลจากแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2556) อย่างไรก็ตามลุ่มน้ำแม่มิมเป็นแหล่งผลิตเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในพื้นที่

จากการสัมภาษณ์เกษตรกร จำนวนทั้งสิ้น 112 คน พบว่าเกษตรกรมีอายุระหว่าง 51-60 ปีคิดเป็นร้อยละ 57.14 สถานการณ์เช่นนี้อาจเกิดปัญหาต่อการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ได้ในอนาคต โดยเฉพาะการออกจากภาคการเกษตรของคนหนุ่มสาวเกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 64.28 สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.72 คน จะเห็นได้ว่าปัจจุบันครอบครัวเกษตรกรเป็นครอบครัวขนาดเล็ก นอกจากนี้ยังพบว่าจำนวนแรงงานเฉลี่ยต่อครัวเรือน 2.29 คน แสดงว่าอีก 1.43 คน ซึ่งอยู่ในภาวะพึ่งพิงหรือไม่ก็ออกไปรับจ้างนอกภาคการเกษตร จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ โดยผู้สูงอายุต้องอยู่ในภาวะพึ่งพิงมากขึ้น ความหลากหลายของการผลิตลดลง แรงงานบุตรหลานส่วนใหญ่จะไม่ได้ถูกใช้เพื่อการเกษตร เมื่อถึงวัยแรงงานส่วนใหญ่จะทำงานนอกภาคการเกษตร

สภาพการถือครองที่ดินของเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำแม่มิ มีที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเกษตรกรเองเฉลี่ยเพียง 5 ไร่ 3 งาน 96 ตารางวา ส่วนใหญ่จะเช่าที่ทำกินประมาณ 6 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา ต่อครัวเรือน เมื่อเทียบกับพื้นที่ถือครองในพื้นที่อื่น ๆ ถือว่ามีพื้นที่ถือครองของเกษตรกรในลุ่มน้ำแม่มิค่อนข้างน้อย ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า และเทือกเขา นอกจากนี้ที่ทำกินของเกษตรกรกำลังถูกเปลี่ยนมือไปจากเกษตรกรอย่างมาก จนทำให้เกษตรกรต้องเช่าที่ทำกินในสัดส่วนที่มากกว่าการถือครองของตนเอง และนี่คืออุปสรรคประการหนึ่งในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่มิ

การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ส่วนใหญ่เกษตรกรทำนาเฉลี่ย 5 ไร่ 3 งาน 64 ตารางวา ทำสวน 4 ไร่ 2 งาน 16 ตารางวา เกษตรกรในเขตลุ่มน้ำแม่มิ จะทำนาเป็นหลัก รองลงมาคือทำสวนกล้วยและสวนไม้ผล รายได้ของครัวเรือนเกษตรกรได้มาจากภาคการเกษตร ประมาณ 50,973 บาท ส่วนใหญ่จากนอกภาคการเกษตรประมาณ 108,662 บาท รายได้เฉลี่ยทั้งปี ในปี พ.ศ. 2555 เฉลี่ย 159,635 บาท ต่อครอบครัว จะเห็นได้ว่าสัดส่วนของรายได้ในภาคการเกษตร (ร้อยละ 39) น้อยกว่ารายได้นอกภาคการเกษตรรวมกัน (ร้อยละ 61) ซึ่งปรากฏการณ์นี้จะส่งผลให้เกษตรกรให้ความสำคัญกับนอกภาคการเกษตรมากขึ้น และลดความสำคัญในกิจกรรมภาคการเกษตรในปีที่ผ่านมาเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำแม่มิ มีรายจ่ายในครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 151,548 บาท แบ่งออกเป็นรายจ่ายเพื่อการทำการเกษตร 49,430 บาท รายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน 47,918 บาท รายจ่ายเพื่อการศึกษาของตนเองและบุตรหลาน 31,542 บาท รายจ่ายเพื่อสุขภาพ 3,671 บาท และรายจ่ายอื่น ๆ อาทิค่าประกัน ค่าฌาปนกิจทำบุญชำระหนี้ และชำระดอกเบี้ยประมาณ 18,987 บาท จะเห็นว่ารายจ่ายของเกษตรกรเมื่อเทียบกับรายได้ 159,635 บาท รายจ่ายประมาณ 151,548 บาท ในปีที่ผ่านมาเกษตรกรมีเงินคงเหลือเพียง 8,087 บาท ซึ่งถือว่าน่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ทั้งนี้หากพิจารณารายจ่ายในภาคการเกษตรซึ่งมีรายจ่าย 49,430 บาท แต่รายรับจากภาคการเกษตรมีเพียง 50,973 บาท ซึ่งมีส่วนต่างเพียง 1,543 บาท สถานการณ์เช่นนี้อาจก่อให้เกิดปรากฏการณ์การ

ปรับตัวที่มีผลในเชิงลบต่อศักยภาพการผลิตด้านการเกษตร และจำนวนเกษตรกรที่จะออกจากภาคการเกษตรเพิ่มมากขึ้น การขายที่ดินทำกินของเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำแม่มิจะมีมากขึ้น

เหตุผลที่เกษตรกรยังคงยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ เพราะเกษตรกรเชื่อว่าอาชีพเกษตรกรรมทำให้มีความมั่นคงทางอาหาร เช่น ข้าว พืชผัก ผลไม้ ปศุสัตว์ ที่สามารถผลิตได้เองนอกจากนี้ยังมีบางส่วนที่เป็นอาหารธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรม เช่น ผัก ปลา และเห็ด ที่เป็นผลพลอยได้จากการปลูกกล้วยและส่วนการะหนี่ลิน และขนาดหนี่ลินเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำแม่มิส่วนใหญ่เป็นหนี่ คิดเป็นร้อยละ 77.68 ขนาดของหนี่เฉลี่ย 89,763 บาท แต่ถือว่าต่ำเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ แต่หากพิจารณาจากเงินคงเหลือแล้วจะเห็นว่าสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรอยู่ในขั้นวิกฤตไม่สามารถรองรับความเสี่ยงที่อาจจะเกิดได้อีกและในที่สุดเกษตรกรจะค่อย ๆ ออกจากระบบเกษตรหรือไม่ก็ขายที่ทำกินแนวโน้มการทำการเกษตรจะค่อย ๆ ลดความสำคัญลง แรงงานในภาคการเกษตรจะออกสู่นอกภาคการเกษตรมากขึ้นแนวโน้มของวัฒนธรรมใหม่จะเป็นวัฒนธรรมเกษตรกรรมนอกเวลาเกษตรกรจะออกไปรับจ้างนอกภาคการเกษตรมากขึ้นอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่จะค่อยปรับเปลี่ยนไป

การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ของเกษตรกรในลุ่มน้ำแม่มิพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รองลงมาคือสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรแม่มิ จำกัด และสหกรณ์การเกษตรแม่แตง จำกัด และเป็นสมาชิกขององค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เรนโบว์ฟาร์ม สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน สหกรณ์กรีนเน็ต เป็นต้น เกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกมากกว่าหนึ่งแห่ง โดยจะเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกู้เงิน ส่วนสหกรณ์การเกษตรวัตถุประสงค์เพื่อขายผลผลิต และกู้เงิน และองค์กรเอกชนเป็นสมาชิกการผลิตในลักษณะพันธะสัญญา

การผลิตเกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแม่มิ

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำ

แมริม มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านปัจจัยการผลิตได้ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเรื่องปุ๋ยคอก และปุ๋ยหมักบ่งบอกถึงรูปแบบการผลิตที่มีกรรมผสมผสานกิจกรรมการผลิตทั้งพืช และสัตว์นอกจากนี้เรื่องปุ๋ยหมัก ซึ่งส่วนมากเป็นปุ๋ยหมักกากถั่ว เพราะเกษตรกรจะปลูกถั่วเหลืองหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวนาปีแล้ว นอกจากจะเป็นการปลูกพืชหมุนเวียนแล้วเมื่อเก็บเกี่ยวถั่วเหลืองเศษเหลือที่เป็นส่วนของต้น และเปลือกถั่วเหลือง เกษตรกรจะนำมาหมักรวมกันเพื่อเก็บเห็ดถั่วเหลืองเมื่อเห็ดหมดจะได้ปุ๋ยหมักกากถั่วสำหรับการปลูกข้าวในฤดูถัดไป

ส่วนปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรไม่สามารถพึ่งตนเองได้ต้องซื้อจากภายนอก เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถพึ่งตนเองด้านเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิดได้ อาทิ เมล็ดพันธุ์ข้าวมะลิแดง ข้าวหอมนิล ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ถั่วเหลือง และเมล็ดพันธุ์ผัก ต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตข้าว และถั่วเหลืองส่วนมากเป็นการผลิตในลักษณะเกษตรพันธะสัญญา เพื่อการควบคุมคุณภาพเกษตรกรจึงต้องใช้เมล็ดพันธุ์จากองค์กรที่ส่งเสริม และจะมีการหักเงินหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิต

ปริมาณผลผลิตที่เกษตรกรผลิตได้ในปี (พ.ศ. 2554/55) เกษตรกรในเขตลุ่มน้ำแมริม ที่มีที่ทำกินใกล้แหล่งน้ำส่วนใหญ่จะปลูกข้าว และปลูกถั่วเหลือง หรือไม่ก็ปลูกข้าวนาปรัง ซึ่งในปีที่ผ่านมาเกษตรกรสามารถผลิตข้าวได้เฉลี่ย 3,959 กิโลกรัม ถั่วเหลือง 1,566 กิโลกรัม การใช้ประโยชน์จากผลผลิตเกษตรกรส่วนใหญ่ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน โดยเฉพาะข้าวพบว่าการบริโภคข้าวต่อครัวเรือน 1,040 กิโลกรัม จำหน่าย 2,919 กิโลกรัม ถั่วเหลืองมีการบริโภคในครัวเรือน 36 กิโลกรัม จำหน่าย 1,520 กิโลกรัม ส่วนการผลิตอื่น ๆ ส่วนใหญ่ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก

รายได้ของเกษตรกรจากการขายผลผลิตที่ได้ในปี (2554/55) รายได้หลักของเกษตรกรมาจากการขายข้าวจำนวน 41,409 บาท จากการขายถั่วเหลือง 21,472 บาท ด้านการแปรรูปผลผลิต และการจำหน่ายผลผลิต จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรจำนวนน้อยที่มีการแปรรูปสินค้าก่อนจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูป อาทิ ข้าวแฉ่นไข่เค็ม กถั่วยฉาบ ถั่วเน่าแผ่น อาหารปรุงสำเร็จ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะขายสินค้าแบบพันธะสัญญา เช่นขายให้

เรนโบว์ฟาร์ม ขายให้สหกรณ์ฯ ขายให้โครงการรับจำนำของรัฐและมีการนำสินค้าไปจำหน่ายตามตลาดสีเขียว เช่น ตลาดของชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน ตลาดของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตลาดของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ และตลาดในชุมชน

รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแมริม

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่ค่อนข้างแตกต่างกัน ความสูงจากระดับน้ำทะเล ที่แตกต่างกัน การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่ต่างกัน ด้วยเหตุนี้ลักษณะภูมิประเทศจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบการจัดการฟาร์ม (ตะวัน, 2549) ทั้งนี้สามารถสรุปรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำแมริมได้ 2 ระบบดังต่อไปนี้

1) เกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรผสมผสาน เป็นการทำฟาร์มเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรผสมผสานที่มีกิจกรรมการผลิตที่หลากหลาย และเกื้อกูลกัน มีเกษตรกรที่ผลิตในระบบนี้ประมาณร้อยละ 36.6 จากจำนวนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ทั้งลุ่มน้ำ ทั้งนี้จากการวิจัยสามารถแบ่งรูปแบบเกษตรอินทรีย์ในระบบนี้ได้เป็น 3 รูปแบบ

1.1) การผลิตพืชผสมผสานกับพืช รูปแบบนี้มีลักษณะการทำเกษตรเป็นการปลูกพืชหลากหลายชนิดในแปลงเดียวกัน ส่วนใหญ่ไม่มีการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ชัดเจน ยกเว้นแปลงนาจะมีการแบ่งเป็นแปลงเฉพาะกิจกรรมการผสมผสาน อาทิ การปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น เช่น ลำไย มะม่วง กระท้อน ร่วมกับพืชผักต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพืชผักพื้นเมือง และพืชผักตามฤดูกาล การจัดการพื้นที่ส่วนใหญ่เกษตรกรจะปลูกพืชยืนต้นก่อน และจะปลูกพืชล้มลุกตามร่อง รายได้ส่วนใหญ่ได้จากการจำหน่ายพืชผักต่าง ๆ คิดเป็นสัดส่วนของพื้นที่อินทรีย์ร้อยละ 16.96 ของพื้นที่เกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแมริม ลักษณะเกษตรอินทรีย์นี้จะพบมากในเขตดอนบนของกลุ่มน้ำ

1.2) การผลิตพืชผสมผสานกับสัตว์ การผลิตเกษตรอินทรีย์รูปแบบที่มีการผลิตพืชร่วมกับการเลี้ยงสัตว์อินทรีย์ มีลักษณะการบริหารจัดการเป็นแบบเกษตรผสมผสาน มีการจัดการกิจกรรมการผลิตที่เกื้อกูลกัน

พันธุ์พืชที่ปลูกส่วนใหญ่จะประกอบด้วย ข้าว ถั่ว ไม้ผลต่าง ๆ ไม้ยืนต้น ที่เป็นไม้ใช้สอยพืชผัก ทั้งผักพื้นเมือง และผักตามฤดูกาล ผลตอบแทนส่วนใหญ่จะให้น้ำหนักไปที่ข้าว และปศุสัตว์ส่วนใหญ่ใช้เพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นหลัก สัตว์ที่เลี้ยงร่วมด้วยจะเป็นพวก ไก่พื้นเมือง เป็ดไข่ เป็ดเนื้อ และวัว การผลิตคิดเป็นร้อยละ 15.18 ของพื้นที่เกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแม่มริม

1.3) เกษตรอินทรีย์บางส่วนในรูปแบบเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้มีสัดส่วนน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรรายย่อยผลิตเกษตรอินทรีย์เพื่อบริโภค และผลิตข้าว หรือถั่วเหลืองในรูปแบบเกษตรเคมี เพื่อจำหน่าย เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ แรงงานในไร่ส่วนใหญ่จะจ้างแรงงานจากภายนอก ตัวเกษตรกรเองจะปลูกพืชผัก ไม้ผล เลี้ยงเป็ด ไก่ ในระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่เล็ก ๆ เกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้มีสัดส่วนน้อยมากเพียงร้อยละ 4.46 ของพื้นที่เกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแม่มริม

2) เกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรเชิงเดี่ยว เป็นการทำฟาร์มเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ส่วนใหญ่เป็นการผลิตข้าวอินทรีย์ และถั่วเหลืองอินทรีย์ มีเกษตรกรที่ผลิตในระบบนี้ประมาณร้อยละ 63.4 จากจำนวนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ทั้งลุ่มน้ำ ทั้งนี้จากการวิจัยสามารถแบ่งรูปแบบเกษตรอินทรีย์ในระบบนี้ได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

2.1) ข้าวอินทรีย์เพียงอย่างเดียว เกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้เกษตรกรจะผลิตเฉพาะข้าวอินทรีย์บางส่วนจะผลิตข้าวอินทรีย์ฤดูเดียว แล้วจะปล่อยที่ดินทิ้งไว้เพราะข้อจำกัดเรื่องน้ำ บางคนจะปลูกข้าวสองฤดู เพราะอยู่ในเขตชลประทาน การผลิตเกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรอินทรีย์ลักษณะเป็นพันธะสัญญา พื้นที่เกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้ถือว่ามากที่สุด คือร้อยละ 30.35 ของพื้นที่เกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแม่มริม ส่วนใหญ่พบมากในเขตตอนกลาง และตอนล่างของลุ่มน้ำ เช่น บ้านนาทีก ตำบลสะลวง บ้านหัวฝาย บ้านห้วยทราย และบ้านอ้อย เป็นต้น

2.2) ข้าวอินทรีย์สลับกับถั่วเหลือง รูปแบบเกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้เกษตรกรจะปลูกข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวจะปลูกถั่วเหลือง ทั้งนี้ราคาก็เป็นปัจจัยที่สำคัญ

ในการตัดสินใจเลือกที่จะปลูกข้าวในฤดูแล้งหรือฤดูเหลือง การผลิตส่วนใหญ่เป็นการผลิตแบบมีพันธะสัญญาเกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้มีพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 16.07 ของพื้นที่ เกษตรอินทรีย์ในรูปแบบนี้พบมากในเขตตอนกลางของลุ่มน้ำ อาทิ ที่บ้านดอนเจียง บ้านสันป่าตอง บ้านสันป่าตอง บ้านห้วยทราย และบ้านนาทีก เป็นต้น

2.3) เกษตรอินทรีย์บางส่วน รูปแบบเชิงเดี่ยวเกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้พบการกระจายตัวในทุกพื้นที่ของลุ่มน้ำ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรอินทรีย์รายใหม่ กำลังเริ่มทดลองบางส่วนในพื้นที่ เช่นเกษตรกรที่มีที่นาหลายแปลงแปลงที่เข้าร่วมโครงการอินทรีย์จะผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์แปลงที่เอาไว้ขายทั่วไปจะปลูกในลักษณะทั่วไป ส่วนใหญ่จะเป็นที่นาเช่ามากกว่าที่นาที่เป็นเจ้าของ เกษตรอินทรีย์รูปแบบนี้ มีพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 16.96 ของพื้นที่เกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่มริมทั้งหมด

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลที่สุดในการกำหนดรูปแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร คือการครอบครองที่ดินทำกินของเกษตรกร เกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเองส่วนใหญ่จะทำการผลิตในรูปแบบเกษตรผสมผสาน ส่วนเกษตรกรที่เช่าที่ทำกินส่วนใหญ่จะทำเกษตรอินทรีย์ในลักษณะเกษตรอินทรีย์เชิงเดี่ยว และเกษตรอินทรีย์บางส่วน นอกจากนี้ระยะเวลาในการเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบเกษตรอินทรีย์ กล่าวคือเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์เป็นระยะเวลานาน ส่วนใหญ่จะปรับเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์รายใหม่จะทำเกษตรอินทรีย์บางส่วน และช่องทางการตลาดก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการ ที่กำหนดรูปแบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่มริม เกษตรกรทางตอนบนของลุ่มน้ำ มีการผลิตลักษณะเกษตรผสมผสานมาก เพราะส่วนหนึ่งเกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันนำสินค้าไปจำหน่ายในตลาดสีเขียว ในเมืองเชียงใหม่เป็นประจำ ส่วนทางตอนล่างของลุ่มน้ำ ส่วนใหญ่เกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์เพียงอย่างเดียว และขายในลักษณะเกษตรพันธะสัญญา นอกจากนี้เรื่องลักษณะภูมิประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่มีผลต่อการตัดสินใจในรูปแบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร

ผลของการทำเกษตรอินทรีย์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาผลของการดำเนินการผลิตในแนวทางเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรกลุ่มน้ำแม่มิมในประเด็นความสอดคล้อง และส่งเสริมของการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ที่มีต่อความพอเพียงของเกษตรกรตามองค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) **ความพอประมาณ** จากการศึกษพบว่า การดำเนินกิจกรรมการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การผลิตในรูปแบบเกษตรผสมผสาน การดำเนินกิจกรรมการผลิตโดยคำนึงถึงทุนแรงงาน และทรัพยากรที่มีอยู่ ความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ และการเกื้อกูลกันในระบบการผลิตสรุปว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มีระดับความพอเพียงในประเด็นความพอประมาณเฉลี่ย 3.85 แสดงว่ามีความพอเพียงด้านความพอประมาณอยู่ในระดับมาก 2) **ความมีเหตุผล** จากการศึกษพบว่า การดำเนินกิจกรรมการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ในประเด็นต่าง ๆ อาทิ ความรอบคอบในการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับฟังความคิดเห็นของคนในครอบครัว การพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบในการทำเกษตรอินทรีย์พบว่าเกษตรกรมีระดับของความมีเหตุผล 4.27 ถือว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มีระดับความพอเพียงด้านความมีเหตุผลในระดับมากที่สุด 3) **ความมีภูมิคุ้มกัน** จากการศึกษพบว่า การดำเนินกิจกรรมการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ในประเด็นต่าง ๆ อาทิ ความพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ความพร้อมที่จะเผชิญกับวิกฤติทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอาหาร และการผลิตข้าวพอเพียงสำหรับครอบครัว พบว่าเกษตรกรที่ทำการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์มีระดับความมีภูมิคุ้มกันคือ 4.13 อยู่ในระดับมากที่สุด 4) **ความรู้** จากการศึกษพบว่า การดำเนินกิจกรรมการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การแสวงหาความรู้ และการเข้ารับการฝึกอบรมจากการศึกษพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เข้ารับการฝึกอบรมและเรียนรู้ในหลายรูปแบบ อาทิ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม เรียนรู้จากเพื่อนบ้าน และเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ เป็นประจำ ทำให้เกษตรกรมีความพอเพียง ในประเด็น

ความรู้คือ 4.24 อยู่ในระดับมากที่สุด 5) **คุณธรรม** จากการศึกษพบว่า การดำเนินกิจกรรมการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ ในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การแบ่งปันอาหาร แก่ผู้อื่น การรักษาสิ่งแวดล้อมที่ชาวพุทธ การเป็นคนซื่อตรง ความซื่อสัตย์ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น และการไม่ทุจริตแอบใส่สารเคมีในกระบวนการผลิตอินทรีย์ จากการศึกษพบว่า เกษตรกรที่ทำการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ มีความพอเพียงด้านคุณธรรมคือ 4.43 อยู่ในระดับมากที่สุด

เมื่อแบ่งการศึกษาความพอเพียงของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแม่มิม ตามหลักความพอเพียง 5 ด้าน กล่าวคือความพอเพียงด้านจิตใจ ความพอเพียงด้านสังคม ความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ ความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม และความพอเพียงด้านเทคโนโลยี โดยแบ่งประเด็นศึกษาจากกรอบแนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักความพอดี ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการวัดจากความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อวิถีชีวิตของตน จากการศึกษพบว่าเกษตรกรมีระดับความพอเพียงด้านต่าง ๆ ในระดับที่สูงมาก เช่นเดียวกัน

สรุป

การดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จากการศึกษพบว่าเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำแม่มิม มีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในประเด็นต่าง ๆ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกัน ความรู้ และคุณธรรม ในระดับที่สูงมาก โดยมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักความพอเพียงตามแนวพระราชดำริของเศรษฐกิจพอเพียง (หลักความพอดี 5 ประการ) กล่าวคือพอเพียงด้านเศรษฐกิจ พอเพียงด้านจิตใจ พอเพียงด้านสังคม พอเพียงด้านเทคโนโลยี และพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม ในระดับที่สูงมาก เช่นกัน จากข้อค้นพบดังกล่าวเป็นการ ตอกย้ำถึงความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ว่าเป็นกลไกที่สำคัญที่จะทำให้เกษตรกรมีการดำเนินชีวิตที่พอเพียงได้ และจะเป็นนวัตกรรมที่สำคัญที่จะทำให้สังคมไทยก้าวไปสู่สังคมอยู่ดี

มีสุขอย่างยั่งยืนได้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ Prof. Dr.Shintaro Sugiyama และสมาชิก Rainbow Fellowship Japan ที่ให้การสนับสนุนทุนการศึกษาที่สำคัญขอขอบคุณเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำแม่มิ และองค์กรพัฒนาเอกชน ต่าง ๆ ที่ได้กรุณาให้ข้อมูล และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1.
2551. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554. สหมิตรพรินติ้งแอนด์พลับพลิสซิงจำกัด. กรุงเทพฯ. 141 หน้า.

ตะวัน ห่างสูงเนิน. 2546. เกษตรผสมผสานทางเลือกและทางรอดของสังคมไทย. พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์. เชียงใหม่. 125 หน้า.

-----, 2549. ข้าวอินทรีย์. พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์. เชียงใหม่. 56 หน้า.

วิชัย สรพงษ์ไพศาล สมชาย ธนสินชัยกุล วงศ์พันธ์ พรหมวงศ์
ฉัตรมณี วุฒิสาร และภราดร ดอกจันทร์. 2554. ความหลากหลายชนิดของแมลงศัตรูข้าวและศัตรูธรรมชาติในนาข้าวอินทรีย์. วารสารเกษตร 27(1): 39-48.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. 2539. พัฒนาการเกษตรกรรมทางเลือก. 19-62. ใน: วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, (บก.) เกษตรกรรมทางเลือก ความหมาย ความเป็นมา และเทคนิควิธี. สำนักพิมพ์พิมพ์ดี, กรุงเทพฯ.